

LEONO SAPIEGOS POLITINĖS GRUPOUOTĖS GALIOS AKUMULIAVIMO MECHANIZMAI: ALEKSANDRO KORVINO GOSEVSKIO ATVEJIS

VLADAS LIEPUONIUS

1. Įvadas. Leonas Sapiega (1557–1633) savo politine įtaka ir gyvenimo pasiekimais buvo pirmasis, tikrai išskirtinis Sapiegų giminės narys. Gimęs antraeilėje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) senatorių giminėje, per itin ilgą savo gyvenimą padarė stulbinamą karjerą ir sugebėjo užimti pačius aukščiausius valstybės postus¹. Vis dėlto ši asmenybė dar nėra sulaukusi pakankamo istorikų dėmesio ir yra suvokta labai vienušiai. Iki šiol istoriografijoje pabrėžti tik paskiri jo gyvenimo momentai, dėmesį labiausiai sutelkiant ties jo kultūrine veikla (bažnyčių fundatorius) ar nuopelnais teisėkūroje². Tačiau lyg ir nuošalyje paliktos jo politinės ambicijos ir tikslai reikalauja didesnio istorikų dėmesio ir tyrimų, išsprūstančių iš klasikinės, gyvenimą nuo gimimo iki mirties pristatančios, biografijos rėmų³. O naujausias LDK kancleriui skirtas veikalas⁴ koncentruojasi ties jo veikla formuojant LDK užsienio politiką ir tik iš dalies užpildo egzistuojančią spragą⁵. Trūksta ne tik išsamios politinės biografijos, bet ir neatsakyti

¹ Sapiega 1585 m. tapo LDK pakancleriu, 1589 m. – kancleriu, 1623 m. – Vilniaus vaita, 1625 m. – LDK didžiuoju etmonu.

² Simptominiu darbu laikytume parodos katalogą, kuriame Sapiega pristatomas pirmausia kaip „Lietuvos Solonas“; žr. *Kryžiai yra dorybės ženklas, o strėlė – pergalės... Sapiegos – valstybininkai, meno mecenatai ir kolekcininkai*: Tarptautinės parodos katalogas, sudarytojai Vydas Dolinskas, Birutė Verbiejūtė, Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2012.

³ Stanislovas Lazutka, *Leonas Sapiega: gyvenimas, valstybinė veikla, politinės ir filosofinės pažiūros*, Vilnius: Margi raštai, 1998.

⁴ Arkadiusz Czołłek, *Piórem i buławą: Działalność polityczna Lwa Sapiehy kanclerza litewskiego, wojewody wileńskiego*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2012.

⁵ Plačiau žr. Vladas Liepuonius, „Pastabos didelei studijai apie didelį žmogų“, [rec.], in: *Lietuvos istorijos studijos*, Vilnius, 2014, t. 34, p. 131–134.

lieka klausimai, kada Sapiega tapo savarankiškas, nuo Radvilų nepriklausomas politikas? Kas lėmė tokią greitą ir įspūdingą karjerą? Koks buvo LDK kanclerio galios pagrindas – žemės valdos ir sukauptas turtas ar užimamas urėdas? Kas buvo artimiausi jo politiniai sąjungininkai? Galiausiai, kokia buvo jo pozicija konkrečiose politinėse situacijose?

Šiame straipsnyje neįmanoma pateikti atsakymų į visus aukščiau išvardytus klausimus. Todėl savo dėmesį telkiu į Sapiegos galios pagrindą – jo politinę grupuotę. Tiksliau, noriu pristatyti grupuotės veikimo mechanizmą per vieną jos dėmenį – LDK kanceliariją. Pastarosios sudėtis – atskiro įvairiapusio tyrimo reikalaujantis darbas. Todėl čia apsiribosiu Aleksandro Korvino Gosevskio (Aleksander Korwin Gosiewski) ankstyvąja (iki XVII a. pradžios) karjera. Straipsnio tikslas yra atskleisti Gosevskio vaidmenį Sapiegos grupuotėje XVI a. pabaigoje. Visų pirma, tai leis geriau pažinti paties Gosevskio ankstyvąją karjerą ir suprasti tolesnio sėkmingo jos klostymosi prielaidas. Antra, kadangi kanceliarija buvo viena svarbiausių sudedamųjų Sapiegos grupuotėje, tai Gosevskio funkcijų kanceliarijoje įvardijimas leis geriau suvokti patį grupuotės veikimo mechanizmą. Tai įmanoma padaryti per Gosevskiui skirtos korespondencijos analizę. Kanceliarijos personalo funkcijų mobilizavimas savo reikmėms suteikė Sapiegai galimybę ne vienam pasitarnauti ir taip gauti vienokį ar kitokį atlygį. Taigi Gosevskio karjeros pradžia kanceliarijoje leidžia suprasti, kaip Sapiega koncentravo galią savo rankose.

2. Korespondencija – pagrindinis šaltinis. Straipsnio šaltinių pagrindas – Sapiegos laišakai. Ankstyvųjų Naujųjų laikų korespondencija – tai spalvingas, labai informatyvus, stilistiškai itin skirtingas ir kartu sunkiai kategorizuojamas bei analizei nenoriai pasiduodantis šaltinis. XVI a. antroje pusėje įvykę kultūriniai ir visuomeniniai pokyčiai laišką pavertė masiniu reiškiniu. Pagrindinės problemos, kurias kelia LDK kanclerio epochos korespondencija: laišakai išsklaidyti po įvairių šalių archyvus, daugybė laiškų pražuvę, dažniausiai susirašinėjimas „vienakryptis“ (nėra užklausimo ar atsakymo).

Šio tyrimo atveju komplikauta yra tai, kad laiškuose nėra išskirtinių kreipinių ar unikalių subskripcijų. Nėra to, ką galima pavadinti „klientine kalba“. Sapiega ir Gosevskis tarpusavyje bendravo vartodami tokią pačią frazeologiją: jie vienas kitam ir broliai, ir nuolankūs tarnai, ir bičiuliai, ir pagalbininkai. Kartais kyla keblumų nustatyti laiško autorių, pavyzdžiui, laišką pasirašo tiesiog (be titulo) Mikalojus Sapiega, o XVI–XVII a. sandū-

roje gyveno net keturi Mikalojai Sapiegos. Korespondencijos skaitymą dar labiau apsunkina tai, kad laiškuose daugelis dokumentų vadinami vienu žodžiu – *lyst / lysty*. Lygiai taip pat daugelis aptariamų reikalų apibūdinami kitu žodžiu – *sprawi*. Tyrėjų nusivylimui, dažniausiai lieka visiškai neaišku, kas slepiasi už tų žodžių, ko iš tikrųjų norėta paprašyti. Tiesiog siunčiami *listy* ir tvarkomos *sprawi*, nieko daugiau, nieko specifiškiau.

Šiame tyrime naudoti publikuoti šaltiniai ir archyvinė medžiaga. Visų pirma tai istorikams plačiai žinomi, bet neišsemti šaltinių rinkiniai: *Archiwum Domu Sapiehow*⁶ ir *Archiwum Domu Radziwillow*⁷. Iš nepublikuotų šaltinių panaudota Krokuvos Mokslų Akademijos bibliotekos (BPAU/PAN Kr.) rankraštyne saugoma medžiaga. Apskritai čia saugomas daugiausia formalaus pobūdžio su Sapiega susijęs susirašinėjimas, išplaukiantis iš tiesioginių jo kaip kanclerio pareigų. Tai įvairūs laišakai imperatoriams, popiežiams, ambasadoriams ir pasiuntiniams⁸.

3. Politinė grupuotė: tarp klientelės ir didiko aplinkos. Atsižvelgdamas į XVI–XVII a. politines realijas manau, kad Sapiegą privalu tyrinėti kartu su jo politine aplinka. Anot Wojciecho Tygielskio, didiko valdžios pagrindą sudarė ne tik jo turima žemėvalda ir užimami aukšti urėdai, bet ir socialinis užnugaris⁹. Skirtingos socialinės grupės, vadovaudamosi savais išskaičiavimais, susisaisto su vienu politiniu lyderiu, o tai jį įgalina politinei veiklai. Žinoma, tai ne toks konkretus ir gerokai sunkiau apčiuopiamas, tačiau nemažiau svarbus galios šaltinis. Istoriografijoje toks socialinis užnugaris dažniausiai analizuojamas kaip klientiniai santykiai. Pastarųjų tyrimus mūsų regione pradėjo Antonis Mączakas¹⁰ ir galima teigti, kad šiandien tai atskira tyrimų srovė visoje Abiejų Tautų Respublikos (toliau – ATR) istoriografijoje. Viena pačių ryškiausių šių tyrimų problemų – kliente-

⁶ *Archiwum Domu Sapiehow: Listy z lat 1575–1606*, (toliau – ADS), opracował Antoni Prochaska, t. 1, Lwów: Zakład narodowy im. Ossolinskich, 1892.

⁷ *Archiwum Domu Radziwillow*, (toliau – ADR), in: *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. VIII, Kraków: z drukarni Wł. Anczyca i Spółki, 1885.

⁸ Daugiausia straipsniui panaudotas BPAU/PAN Kr, f. 342, kuriame saugomi Gosevskiiui adresuoti laišakai.

⁹ Wojciech Tygielski, „Stronnictwo, które nemogło przegrać”, in: *Przegląd historyczny*, Warszawa, 1985, t. LXXVI, sąs. 2, p. 207; plačiau žr. Wojciech Tygielski, *Listy, ludzie, władza: Patronat Jana Zamoyskiego w świetle korespondencji*, Warszawa: VIATOR, 2007, p. 207–231.

¹⁰ Svarbiausiu darbu laikome: Antoni Mączak, *Klientela: Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI–XVIII w.*, Warszawa: Semper, 1994.

lės matymas kaip itin griežtos, stabilios, nekintančios ir gerai organizuotos hierarchizuotos struktūros. ATR atveju tokios griežtos hierarchijos pasigendama. O visuomenėse be griežtos hierarchinės struktūros itin svarbų vaidmenį vaidina kito tipo – horizontalūs ryšiai: draugystė, giminystė, šeimos, regioninis ar pareigybinis solidarumas¹¹. Visi šie ryšiai glaudžiai persipina tarpusavyje, tad klientinio santykio „chirurginis“ atskyrimas darosi tiesiog nebeįmanomas. Tokia situacija vidutinei bajorijai leido būti pakankamai savarankišku politiniu veikėju ir dažnai keisti patronus¹².

Straipsnyje vartojama *politinės grupuotės* sąvoka. Tai sudėtinis daugianaris kūnas, susitelkęs aplink vieną lyderį ir daugiau ar mažiau nuo jo priklausomas bei jo kontroliuojamas. Kartu jis įgalina lyderį vykdyti savo politiką ir siekti savų tikslų. Kita vertus, grupuotės nariai buvo sąlyginai nepriklausomi ir galintys pasirinkti bei judėti tarp skirtingų grupuočių. Tad lyderis yra verčiamas su jais skaitytis. Grupuočių apėmė ne tik socialiai žemesnius bajorus, bet ir panašaus rango didikus, pakankamai savarankiškus ir turinčius nuo jų priklausomus žmones, bet besišliejančius dėl panašių politinių tikslų ar lyderio autoriteto. Tai pakankamai lankstus terminas, talpinantis visas minėtas tarpasmeninių ryšių formas (klientiniai santykiai, draugystė, giminystė, regioninis solidarumas, šeima). Grupuočių nariai nebuvo jungiami tik „politinės ideologijos“ (kaip kad partijos ar frakcijos atveju), o materialinio atlygio motyvas atsitraukia į antrą planą, tačiau visiškai neišnyksta. Be to, *politinės grupuotės* terminas suponuoja tam tikrą judrumą: jos narys galėjo ne tik pakeisti grupuočių, bet ir, keičiantis jo statusui, judėti grupuočių viduje. Ryšys su grupuočių lyderiu galėjo kisti.

4. Aleksandras Korvinas Gosevskis LDK kanceliarijoje. Gosevskio (m. 1639) atvejis įdomus ir iliustratyvus. Ankstyvasis Gosevskių giminės

¹¹ Arlette Jouanna, „Reflexion sur les relations internobiliaires en France XVI et XVII siecles“, in: *French Historical Studies*, Paris, 1992, t. 17, Nr. 4, p. 872.

¹² Plačiau apie klientinius santykius žr. Urszula Augustyniak, *Dwór i klientela Krzysztofa Radziwiłła*, Warszawa: Semper, 2001; Sharon Kettering, *Patrons, Brokers and Clients in Seventeenth-Century France*, New York, Oxford: Oxford University Press, 1986; Raimonda Ragauskienė, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Mikalojus Radvila Rudasis*, Vilnius: Valstybės žinios, 2002; Artūras Vasiliauskas, *Local Politics and Clientage in the Grand Duchy of Lithuania 1587–1632*, Daktaro disertacija, King's College London (University of London), 2001. Taip pat žr. nuo problemos kiek nutolusius darbus: Eugenijus Saviščevas, *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010; Gintautas Sliesoriūnas, *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: Didikų grupuočių kova 1690–1697 m.*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2000.

laikotarpis nėra išsamiai tyrinėtas. Gosevskio tėvas – atkilėlis iš Mozūrijos, įsikūręs Ašmenos pavieta su geresnės karjeros viltimi. Jo anūkas Vincetas Aleksandras Korvinas Gosevskis jau buvo lauko etmonas, taigi vienas iš aukščiausių valstybės pareigūnų. Tad Gosevskio karjera buvo tas lūžis, kuris smulkiosios bajorijos giminę stumtelėjo į valstybės elito viršūnę¹³. Šio didiko gyvenimas nesusilaukė specialių istorinių tyrimų. XVI a. pabaigoje (apie 1592–1593) jis pradėjo dirbti LDK kanceliarijoje, 1596 m. pavadinamas kanceliarijos regentu¹⁴. 1600 m. dalyvavo garsiojoje Sapiegos pasiuntinybėje į Maskvą¹⁵. 1610 m. po itin aktyvaus diplomatinio ir karinio dalyvavimo Maskvos suirutėje¹⁶, nusipelnė paaukštinimo ir tapo LDK referendoriumi, o 1615 m. didžiuoju LDK raštininku. 1625 m., vykstant intensyviems karo veiksams Livonijoje, negavęs etmono buožės, buvo paskirtas Smolensko vaivada. 1630 m. už nuopelnus kovoje su Švedija buvo paskirtas lauko raštininku. Būtent XVII a. ATR karinės ir diplomatinės politikos kontekste vis šmėžuoja Gosevskio pavardė. Tačiau ankstyvasis jo karjeros laikotarpis Sapiegos vadovaujamoje kanceliarijoje – menkai pažintas ir vis dar skendi miglose. Lygiai taip pat neišskleistas ir teiginys, kad Gosevskis buvo Sapiegos klientas (*sluga*)¹⁷.

Kaip jau minėta, Gosevskio karjera prasidėjo LDK kanceliarijoje. Tai gana dažnas reiškinys, kai finansinių resursų ar/ir visuomeninės pozicijos stokojusiam bajorui kanceliarija tapdavo tramplinu tolesnei karjerai¹⁸. Panašu, kad kaip raštininkas Gosevskis dalyvavo Sapiegos pradėtame maštabiškame Lietuvos metrikos pertvarkyme ir perrašinėjime, mat metrikoje esančią informaciją (kaip matysime toliau) jis puikiai išmanė. Gosevskio raštininko pareigos persipindavo su įvairiomis paslaugomis, kurių įvykdymas būtų neįmanomas be Sapiegos suteikto pasitikėjimo kredito. Daž-

¹³ Stanisław Herbst, „Gosiewski Aleksander“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1959, p. 340.

¹⁴ Ši pareigybė niekada nebuvo giežtai apibrėžta. Gosevskis buvo pirmasis taip pavadintas, nieko aiškiau nepasakant; plačiau žr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba, *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Ksiestwa Litewskiego XIV–XVIII w.*, Kórnik: Biblioteka Kórnicka, 1994, p. 175.

¹⁵ Elijas Piligrimovijus, *Didžioji Leono Sapiegos pasiuntinybė į Maskvą, 1600–1601 m.*, parengė Jūratė Kiaupienė, (ser. *Historiae Lituaniae fontes minores*), Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2002.

¹⁶ Suirutės periodu Sapiega ir Gosevskis buvo vieni pačių aršiausių ATR intervencijos į Maskvos valstybę palaikytojų.

¹⁷ Stanisław Herbst, *op. cit.*, p. 340.

¹⁸ Labai panaši ir Sapiegos karjeros pradžia.

niausiai jis didikams teikdavo įvairią informaciją, persiūsdavo dokumentus, juos patvirtindavo. Tai galėjo būti tiesiog pareigų atlikimas, pavyzdžiui, kai Kijevo, Haličo ir visos Rusios metropolitas arkivyskupas Mykolas Rahoza (Michał Rahoza)¹⁹ prašė lietuvių kanceliarijoje patvirtinti įvairius dokumentus (*listy*), susijusius su dvasininkų poreikiais²⁰, ar sutvarkyti įvairius einamuosius reikalus²¹. LDK didysis raštininkas Jeronimas Valavičius (Jarosz (Hieronim) Wołłowicz) prašė persiūsti limitacijas ir Vilniaus vyskupo protestaciją²². LDK didysis išdininkas Dimitrijus Chaleckis (Dymitr Chalecki) siuntė įvairiausių dokumentus, kuriuos reikėjo pasirašyti ar sutvarkyti²³.

Tačiau dažniausiai už tokių prašymų slėpėjo rašančiųjų asmeniniai interesai. 1595 m. tuometinis Naugarduko vaivada Teodoras Skuminas Tiškevičius (Teodor Skumin Tyszkiewicz) siuntė karaliaus raštus kancleriui antspauduoti (su asmenine Gosevskio priežiūra), bet kartu prašė sutvarkyti kelis dokumentus, susijusius su jo ir pono Čerskio (Czersky) byla²⁴. Reikalas buvo svarbus ir neatidėliotinas, tad Gosevskui už paslaugą buvo pridėta nedidelė dovanėlė – šeši raudonieji auksinai. Po metų siųstame laiške Skuminas Tiškevičius Gosevskio prašė kelių dokumentų, svarbių „jam, jo žmonai ir karaliui“, užantspaudavimo, kam jau buvo pritaręs ir kancleris²⁵. Ir ši kartą nebuvo neapseita be trijų paskatinamųjų auksinų. Žemaitijos kaštelionas Mikalojus Naruševičius (Mikołaj Naruszewicz) itin meilikuojamai prašė kaip galima greičiau parengti raštus, kurie jam itin reikalingi²⁶. 1596 m. laiške Mikalojus Vodorackis (Mikołaj Wodoracki) pranešė apie maištaujan-

¹⁹ Tai vienas iš religinės Brastos unijos rėmėjų, su Sapiega glaudžiai bendradarbiavęs žmogus.

²⁰ Mykolo Rahozos laiškas Aleksandruui Korvinui Gosevskui, Naugardukas, 1596-11-30, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 511–512.

²¹ Mykolo Rahozos laiškas Aleksandruui Korvinui Gosevskui, Naugardukas, 1597-03-29, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 545.

²² Jeronimo Valavičiaus laiškas Aleksandruui Korvinui Gosevskui, Varšuva, 1597-04-05, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 547.

²³ Dimitrijaus Chaleckio laiškas Aleksandruui Korvinui Gosevskui, Brasta, 1596-10-22, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 501.

²⁴ Teodoro Skumino Tiškevičiaus laiškas Aleksandruui Korvinui Gosevskui, [s.l.], 1595 m., in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 471.

²⁵ Teodoro Skumino Tiškevičiaus laiškas Aleksandruui Korvinui Gosevskui, Varšuva, 1506-10-11, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 493.

²⁶ Mikalojaus Naruševičiaus laiškas Aleksandruui Korvinui Gosevskui, Novy Dvuras, 1596-06-26, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 473.

čius „latrus“ (*latry*) bajorus, vadovaujamus kažkokio Kielyšos (Kietysza), ir prašė atsiųsti mandatus su jais susitvarkyti²⁷.

Už tokias ar didesnes paslaugas Gosevskiui žadėta ne tik visokeriopai pasitarnauti ar likti ištikimu iki grabo lentos²⁸, bet buvo duodamas ir pini-ginis atlygis. Be jau minėtų Naugarduko vaivados auksinų, iš pono Sviackio (Swiacky) gavo 50 auksinų²⁹, o iš pono Jeronimo Zyzemskio (Jarosz Zyzemsky), kurio byla su kunigaikščiu Vyšniovieckiu (Wiśniowiecki) pirmajam buvo tokia svarbi, kad net prašyta asmeninio Gosevskio dalyva-vimo, – 85 auksinus³⁰. LDK arklininkas Povilas Sapiega (Paweł Sapieha), prašydamas nuorašų iš Lietuvos metrikos sau ir užtarimo savo seseriai Sofijai Sapiegaitei, tiesiai rašė, kad Gosevskis nesiderėtų („nie targuj się“), nes jam tikrai bus atlyginta³¹.

Šios Gosevskio galimybės padėti buvo susijusios visų pirma su jo pri-ėjimu prie Lietuvos metrikos. Ponas Lukomskis prašė Gosevskio Lietuvos metrikoje pažiūrėti ir jei ras, atsiųsti dokumentus, susijusius su pono Kotovickio (Kotowicki) pirmosios žmonos (kuri buvo to paties Lukomskio sesuo) valdomis, mat buvo neaišku, ką ji vyrui paliko po mirties³². Prašymas buvo toks svarbus, kad Lukomskis laiško apačioje savo ranka prirašė maldavimą „prosze, prosze, prosze rać to [...] z laski i miłości swei braterskiej ućinic“ („prašau, prašau, prašau įsakyk tai iš savo broliškos malonės ir meilės padaryti“). Politiškai aktyvus, su Radvilomis siejamas Upytės pavieto bajoras Jonas Sicinskis (Jan Sicinski) prašė atsiųsti seną Vilniaus vaivados fundacinį dokumentą, būtiną įrodymą jo byloje su ponu Oborskiu (Oborski)³³. Pažadėjo už paslaugą pasitarnauti ir pačiam Gosevskiui, ir kancleriui. Vitebsko vaivada Mikalojus Sapiega savo laiške Gosevskį prašė

²⁷ Mikalojaus Vodorackio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, [s.l.], 1596-11-06, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 507.

²⁸ Lukoševičiaus laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Slanimas, 1597-02-10, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 527.

²⁹ Sviackio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, [s.l.], 1595 m., in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 469.

³⁰ Jeronimo Zyzemskio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Radišbiatekas, 1598-03-03, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 585.

³¹ Povilo Sapiegos laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Brasta, 1596-10-21, in: ADS, p. 144–145, Nr. 171.

³² Lukomskio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, [s.l.], 1597-06-13, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 553.

³³ Jono Sicinskio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Upytė, 1597-02-10, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 529–529v.

dokumentų (kurių pats nežinojo kaip ir kur ieškoti) iš Lietuvos metrikos ir tiesiai rašė, kad yra jo malonybės Gosevskio valdžioje („która jest w władzy Wmci“)³⁴. Pasiruošimas bylai su ponu Stabrovskiu (Stabrowski) Mikalojui Sapiegai buvo toks svarbus, kad tos pačios dienos laiške Leonui Sapiegai Vitebsko vaivada prašo įsakyti Gosevskiui paieškoti dokumentų³⁵.

Korespondencijoje atsiskleidžia, kad Gosevskio galia veikti ir padėti ateina ne tik ir ne tiek iš jo tiesioginių pareigų, kiek iš Sapiegos asmens. Būtent kanclerio autoritetas suteikė raštininkui papildomą svorį³⁶. Pavyzdžiui, Polocko žemės teisėjas Juozas Korsakas (Jósef Korsak) itin nuolankiai ir maloniai prašė Gosevskio pagalbos. Polocke jis už savas lėšas pasistatė namą, kad galėtų gyventi ir geriau tarnauti ATR. Todėl prašė patvirtinti su tuo susijusį atleidimą nuo mokesčių ir visokių prievolių, nes Gosevskis dažnai šalia Sapiegos ir karaliaus dvare būna, tad gal kancleriui galėtų perduoti šį reikalą sutvarkyti³⁷. Jonas Bohonitinas Suvkarskis (Jan Bohonitin Suwkarsky) priminė apie savo tėvo brolio nužudymą, dėl ko kancleriui jau buvo siuntęs prašymą dėl mandatų pasirašymo ir pastarojo pavedimu dabar prašo Gosevskį juos patvirtinti³⁸. Minėtame Skumino Tiškevičiaus laiške taip pat neapsieita be pasirėmimo kanclerio autoritetu³⁹. Teodoras Sviackis (Teodor Swiacky) Gosevskį tiesiai vadino Sapiegos tarnu⁴⁰.

Tačiau nereikia susidaryti vaizdo, kad Gosevskis tebuvo elementarus tarnautojas, vykдęs viršininko paliepinimus. Galima manyti, kad jo asmuo buvo kelias į Sapiegos malonę, kai tiesiai kreiptis į kanclerį nepavykdavo ar nesinorėdavo. Pavyzdžiui, Abraomas Meleška (Abraham Mielezsko) rašė apie kelis Polocko vaivados Mikalojaus Dorohostaiskio (m. 1597 m.

³⁴ Mikalojaus Sapiegos laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Kodenis, 1597-09-13, in: *ADS*, p. 165, Nr. 200.

³⁵ Mikalojaus Sapiegos laiškas Leonui Sapiegai, Kodenis, 1597-09-13, in: *ADS*, p. 164-165, Nr. 199.

³⁶ Ansktyvaisiais Naujaisiais laikais aiškios ir griežtos skirties tarp privačių ir viešųjų reikalų nebuvo, tad ir klientinių santykių matymas kaip korupcinių ryšių yra anachronizmas; plačiau žr. Sharon Kettering, *op. cit.*

³⁷ Juozo Korsako laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Polockas, 1596-10-11, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 497-499.

³⁸ Jono Bohonitino Suvkarskio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Koziaradzichas, 1596-10-22, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 503.

³⁹ Teodoro Skumino Tiškevičiaus laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Varšuva, 1596-10-11, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 493.

⁴⁰ Teodoro Sviackio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, Slanimas, 15??-02-24, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 543.

sausį) turėtus kaimus, kuriuos kancleris Slanime žadėjo po vaivados mirties Meleškai ir jo žmonai iki gyvos galvos perleisti. Tą girdėjęs ir jo brolis Ivanas/Jonas Meleška (Iwan Mielezsko). Gosevskio nuolankiai ir su dovanomis prašyta šį pažadą įgyvendinti parengiant privilegiją⁴¹. Jonas Mieleška kitame laiške prašė užtarimo ponui Jonui Kotovičiui (Jan Kotowicz), kuris niekada su kazokais nebuvo susidėjęs (apie ką jam paliudijo Mozyrius gyventojai) ir todėl nekaltą žmogų privalu išlaisvinti; pagalbos prašė ir ponams Zudkovams (Zudkowie)⁴². Jurijus Holeniščė (Jurey Holeniszcze) prašydamas pagalbos dėl trijų valakų Brastos paviete rašė, kad ir Brastos seniūnas jam tą valdą pavedęs iki gyvos galvos valdyti, ir iš karaliaus jis turi gavęs privilegijas, ir net pats didysis geradarys kancleris Slanime į Gosevskio rankas dokumentus liepė perduoti sutvarkyti⁴³. Bandoma įteigti, kad nurodytos valdos yra tikrai jo ir Gosevskis privalo padėti tai įrodyti. Sofija Sapiegaite, Brastos pakamario Mikalojaus Paco žmona, minėto Povilo Sapiegos sesuo, matyt, ne vieną kartą buvo kreipusis į Gosevskį pagalbos dėl savo vaikų⁴⁴. Dėl savo užmušto valdinio buvo atsiuntusi žmogų, kurį prašė pamokyti kaip elgtis ir ką kalbėti sprendžiant bylą. Tuo pačiu reikalu ji parašė laišką ir Leonui Sapiegai, kartu pabrėždama, kad nenori sumenkinti kanclerio autoriteto kreipdamasi vien tik į Gosevskį („rzekł, że w tej sprawie tylko do WMci piszę a do JMci nic“)⁴⁵. Panašu, kad Sapiegienės buvo glaudesni ryšiai su Gosevskiu, o ne su Sapiega. Galutinis tikslas buvo protekcija, tad čia reikėjo ir Sapiegos autoriteto.

Kad raštininkas pamažu bandė kurti savą grupuotę, rodytų Motiejaus Radziminskio (Mateusz Radziminski) pavyzdys. Jis stengėsi palaikyti artimus šeiminius santykius su Gosevskiu⁴⁶ ir, panašu, tikėjosi savo karjerą konstruoti būtent per jį. 1597 m. laiške jis informavo apie Vilniaus seimelio eigą ir pranešė, kad LDK referendorius Bogdanas Chreptavičius (Bogdan

⁴¹ Abraomo Meleškos laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiu, Busiažai, 1597-02-18, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 537–537v.

⁴² Jono Meleškos laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiu, [s.l.], 1597-02-21, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 541.

⁴³ Jurijaus Holeniščės laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiu, Druja, 1598-02-18, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 589.

⁴⁴ Sofijos Sapiegaite's laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiu, Kivačicas, 1596-08-17, in: ADS, p. 141, Nr. 167.

⁴⁵ Sofijos Sapiegaite's laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiu, Kivačicas, 1598-03-12, in: ADS, p. 182–183, Nr. 219.

⁴⁶ Motiejaus Radziminskio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiu, [s.l.], 1597-07-25, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 555.

Chreptovicz) miręs ir kad pats Radziminskis labai norėtų tos vietos. Taip jis galėtų geriau tarnauti Dievui ir Gosevskiui, tad pastarojo malone tikėjosi ši urėdą gauti⁴⁷. Radziminskio nusivylimas turėjo būti dvigubas, kai sužinojo, kad urėdas nevakuoja, nes Chreptavičius gyveno dar iki pat 1610 m. Įdomu, kad po Chreptavičiaus mirties šią vietą gavo būtent Gosevskis

Aleksandras Korvinas Gosevskis buvo itin artimas Leonui Sapiegai žmogus, pelnęs ypatingą jo pasitikėjimą ir LDK kanceliarijoje atlikęs pačias įvairiausias užduotis. Po veiklos kanceliarijoje Gosevskis aktyviai įsitraukė į LDK užsienio politiką, ypač į Maskvos reikalus, kur pasižymėjo ne tik kaip geras diplomatas, bet ir itin sumanus karvedys. Gyvenimo pabaigoje, sudėtingo karo Livonijoje metu jis jau veikė kaip savarankiškas, net psichologinių pančių nebevaržomas politikas, galintis oponuoti Sapiegos valiai.

5. Išvados. Ankstyvųjų Naujųjų laikų valstybės kūrimo procese politinė grupuotė atstojo silpnas, neefektyvias, dar tik užgimstančias institucijas. Kita vertus, institucija – tai ne tik žmonės, o visų pirma reguliuojanti idėja. Žinoma, tiek idėja, tiek visas procedūras įkūnija žmonės. Institucijų personalas nuolat keičiasi, jų grupės yra mobilios, o institucijos išlieka⁴⁸. Leono Sapiegos vadovauta LDK kanceliarija buvo jo politinės galios centras. Per kanceliariją buvo tvarkomi įvairūs didikų reikalai. Čia buvo ieškoma kancelerio malonės, užtarimo ar tiesiog dėmesio, čia buvo įdarbinami jo žmonės, taip instituciją paverčiant politinės grupuotės stuburu. Tai lyg ašis, aplink kurią sukosi likusios politinės grupuotės dalys.

Aleksandras Korvinas Gosevskis Leono Sapiegos grupuotėje užėmė kintančią poziciją. Pradėjęs nuo kanceliarijos, jis prasimušė iki politinės viršūnės ir gavo galimybę laviruoti bei protarpiais nutolti nuo Sapiegos „generalinės“ linijos. Savo talentų ir sėkmingai susiklosčiusių aplinkybių dėka jis net tapo trečiuoju karaliaus Vladislovo Vazos pasirinkimu nesibaigiančiose Kristupo Radvilos ir Leono Sapiegos rietenose dėl etmono pareigų. Būtent todėl Gosevskis iškilo kaip pagrindinis karinių pajėgų vadas Livonijoje, nors ir neturėjo etmono buožės⁴⁹. Straipsnyje buvo koncentruotasi į ankstyvąją Gosevskio karjerą. Dėl savo pareigų jis turėjo galimybę priėti prie Lietuvos metrikos ir pasinaudojęs šiuo informacijos šaltiniu teikti įvai-

⁴⁷ Motiejaus Radziminskio laiškas Aleksandrui Korvinui Gosevskiui, [s.l.], 1597-06-03, in: BPAU/PAN Kr, f. 342, l. 549.

⁴⁸ Roland Mousnier, *Les institutions de la France sous la monarchie absolue 1598–1789*, t. I, Paris: Presses Universitaires de la France, 1990, p. 5.

⁴⁹ Arkadiusz Czwolęk, *op. cit.*, p. 565–610.

rius patarnavimus: dokumentų sutvarkymą, patvirtinimą, persiuntimą, išrašų padarymą, informacijos teikimą. Priklausydamas artimiausiam, „vidiniam“ kanclerio grupuotės ratui, Gosevskis derino viešąsias funkcijas su savo patrono interesais. Jis vykdė Sapiegos tiesioginius pavedimus ir buvo vienas artimiausių jo patikėtinių, su kancleriu galinčių bendrauti tiesiogiai. Todėl ne tik kanceliarija, joje užimamos pareigos ir priėjimas prie Lietuvos metrikos darė Gosevskį išskirtiniu. Svarbiausia, kad jis galėjo tarpininkauti siekiant Sapiegos malonės. Būtent per jį buvo galima priėti prie grupuotės lyderio, pastarąjį kiek paspausti ar įsiteikti, norint kad tavo prašymas būtų įgyvendintas. Gosevskio užimamos pareigos ir artimi santykiai su LDK kancleriu leido jam naudotis turima padėtimi savo gerovei didinti ir pozicijoms stiprinti.

Aleksandras Korvinas Gosevskis buvo nedidelis sraigtelis milžiniškame Leono Sapiegos grupuotės mechanizme. Pastebimas, tačiau iki XVII a. pirmo dešimtmečio labai menkas. Iš vieno sraigtelio galima tik apytikriai įsivaizduoti viso mechanizmo veikimą. Platesnė LDK kanclerio korespondencijos analizė leistų rekonstruoti visą Sapiegos politinę grupuotę, jo vykdytą protekcinę politiką, turėtas politines ambicijas. Kartu tai kelias į įvairiapusiškesnį LDK socialinės tikrovės pažinimą.

THE MECHANISMS OF THE ACCUMULATION OF POWER
BY THE POLITICAL GROUP OF LEONAS SAPIEHA:
THE CASE OF ALEKSANDER KORWIN GOSEWSKY

Vladas Lieponius

Summary

Leonas Sapieha is the first exceptional personality of the Sapieha family, who has still not yet received the suitable attention of historians. Given the political reality of the Early Modern Period, we have to analyze the chancellor of the Grand Duchy of Lithuania (GDL) together with his political grouping. We believe that the latter term best fits the situation in which the Commonwealth was at that time, i.e. a non-hierarchical state ruled by noblemen; therefore terms such as *clîentele*, *fraction* and similar should be left aside. Sapieha's political grouping consisted of several elements of which one of the most important was the chancellery of the GDL. Using its correspondence as the main source, and through the reconstruction of the activities of one person (Aleksander Korwin Gosewsky) we have disclosed two important things: first, the early career of Gosewsky himself, his role in the

chancellery and his relations with Sapieha; second, the chancellery's position within the general structure of the grouping. The chancellery was the main source of power for the leader of the grouping, allowing him not only to provide different services to third parties (first and foremost it was providing information from the Lithuanian Metrica), but also to carry out protectionist activities through its office functions. The chancellery was also the communication center of the grouping, through which ties were maintained with all its branches. In a nutshell, this was the basis of Sapieha's political power and the main tool for carrying out his policies.